

KREDIT MODUL TIZIMINING AHAMIYATI

Rejavalievva Muhayyoxon Vohidjon qizi
QDPI talabasi,
Ziyayev Sherali Abdulaziz o'g'li
QDPI tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Kredit modul tizimi" ning hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilishi yoritilgan. Bugungi kunda Respublikimizdagi barcha oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga kredit modul tizimi joriy etilishi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: kredit, modul, kredit tizimi, kredit to'plash, baholash mezonlari, mustaqil ta'lim, oraliq nazorat, yakuniy nazorat, akademik qarzdorlik,

Kredit-modul tizimi, bu — ta'limni tashkil etish jarayoni bo'lib, o'qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o'lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish serqirra hamda murakkab tizimli jarayondir. Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: talabalarning mustaqil ishlashini ta'minlash; talabalar bilimini reyting asosida baholash.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ta'limiy islohotlar jarayonida jahon andozalariga mos keladigan uzluksiz ta'lim tizimini yaratish, ta'lim tizimini samaradorlini yuqori bosqichlarga ko'tarish masalarining ijobiy hal etilishiga erishish dolzarb pedagogik vazifalar sifatida kun tartibiga qo'yildi. Shu ma'noda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son qarori hamda 2020/2021 o'quv yilidan boshlab respublikamizdagi barcha oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish tartibi joriy etildi.

Kredit-modul tizimining asosiy vazifalari sifatida quyidagilar e'tirof etiladi:

- o'quv jarayonlarini modul asosida tashkil qilish;
- bitta fan, kurs (kredit)ning qiymatini aniqlash;
- talabalar bilimni reyting bali asosida baholash;
- talabalarga o'zlarining o'quv rejalarini individual tarzda tuzishlariga imkon yaratish;
- ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim olishning ulushini oshirish;
- ta'lim dasturlarining qulayligi va mehnat bozorida mutaxassisga qo'yilgan talabdan kelib chiqib o'zgartirish mumkinligi.

Keling, shu o'rinda modul va kredit tushunchalari mohiyatiga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Modul — bu, bir nechta fan hamda kurslar o'rganiladigan o'quv rejasining bir qismi. U talabalarda ma'lum bir bilim va ko'nikma hosil qilish, tahliliy-mantiqiy mushohada yuritish salohiyatiga ega bo'lishiga qaratilgan bir nechta fanlar (kurslar) majmui hisoblanadi. Bunda o'qituvchi o'quv jarayonini tashkil qiladi, jonli, video hamda audio ma'ruzalar o'qiydi, talabaning faoliyatini muvofiqlashtiradi va nazorat qiladi. Talaba esa mavzuni mustaqil o'rganadi hamda berilgan topshiriqlarni bajaradi.

Modul asosida o'qitish tizimida talabalar bilimi, malakasi hamda ko'nikmasini baholashda reyting baholash tizimidan foydalaniladi. Unda talabaning barcha o'quv faoliyati, ya'ni auditoriya va auditoriyadan tashqarida olgan, o'zlashtirgan bilimlari ball berish orqali baholanadi.

Kredit (credit) — talabaning alohida ta'lim yo'nalishi yoki dasturi (kurs) bo'yicha fanlarni o'qib o'rganishi va o'zlashtirishi uchun sarflangan o'quv yuklamasining (vaqtning) o'lchov birligidir. Kredit — talabaning me'yoriy hujjat bilan belgilangan, odatda bir hafta davomida auditoriyada va mustaqil ravishda ta'lim olishi uchun ajratilgan minimal vaqt o'lchovidir. Talabaga kredit ma'lum bir fandan belgilangan topshiriqlarni bajarib, yakuniy imtihondan muvaffaqiyatli o'tgandan so'ng beriladi.

Har bir talaba kelajakda tanlagan yo'nalishi va mutaxassisligi bo'yicha diplomga ega bo'lishi uchun kreditlarni yig'ib borishi lozim. To'plangan kredit talabaga butun umr davomida o'zining malakasini oshirib borish yoki qo'shimcha oliy ma'lumot olishiga xizmat qilib boraveradi. Iqtisodiy tilda aytganda, to'plangan kredit talabaning akademik "aktiv"ga aylanib boradi.

Kredit texnologiyasi ta'lim oluvchilarga ishchi o'quv rejaga kiritilgan tanlov fanlarini tanlash, bu orqali individual o'quv rejasini shakllantirishda bevosita ishtirok etish huquqini beradi. Ularga, nafaqat fanlarni, balki professor-o'qituvchilarni ham tanlash erkinligi beriladi. Talabalarga fanlarni tanlash imkoniyatining berilishi ijobiy hol sanaladi. Bu o'quv jarayonlarini baholashning o'ziga xos qiymat ko'rsatkichi bo'lib ham hisoblanadi.

Bugungi kunda mazkur kredit o'lchovi tizimini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha to'rtta model keng tarqalgan.

Bular Amerika qo'shma Shtatlarining kredit tizimi (USCS); Yevropa mamlakatlarining kredit tizimi (ECTS); Osiyo — Tinch okeani mamlakatlarining kredit tizimi (UCTS); Buyuk Britaniyaning kredit tizimi (CATS).

Ushbu modellarning ichida eng ko'p tarqalgani AqSh va Yevropa modellaridir.

Ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimiz Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi kredit tizimini joriy etishda Yevropaning ECTS tizimidan foydalanishga ustuvorlik qaratyapti. Shu bois uning afzal jihatlari, qulayliklari, yutuq va kamchiliklari haqida ham to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Bolonya deklaratsiyasining eng muhim jihatlaridan biri oliy ta'lim muassasalarining yagona "kredit tizimi" dan foydalanish (ECTS)ga asoslanadi. Kredit yoki kredit birligi — o'quv rejasida hisobga olingan har qanday o'quv faoliyatining qiymat ko'rsatkichi hisoblanadi.

ECTS tizimi Yevropa va umuman, Bolonya jarayoni ishtirokchi-mamlakatlari talabalariga katta afzalliklarni taqdim etadi.

Masalan, talaba ta'lim olayotgan universitetida egallagan akademik bilimlarini shu tizimga a'zo mamlakatlar oliy ta'lim muassasalarida tan olinishini, ya'ni o'ziga xos "konvertatsiyasi"ni kafolatlaydi. Shu bilan birga, mazkur tizim a'zolariga talabalarni boshqa OTMga o'qishini tiklash, ko'chirish va tugatish imkoniyatini beradi.

ECTS tizimi universitetlarga ham bir qator qulayliklarni taqdim etadi. Chunonchi, ma'lum bir ta'lim yo'nalishi va mutaxassisliklar kesimida o'quv jarayoni haqidagi axborotlarni aniq aks ettiruvchi o'quv rejalarining o'xshashligi hamda yagonaligini ta'minlaydi. Shuningdek, mutaxassislik darajasining tan olinishiga erishish maqsadida talabani qabul qiluvchi va

jo'natuvchi oliy o'quv yurtlaridagi dasturlarning mazmunini oldindan kelishib olish imkonini beradi. Talabani ta'lim olishi bilan bog'liq barcha masalani hal etishdagi javobgarligi hamda mustaqilligi saqlanadi. Yevropa ta'lim tizimida o'quv kurslari va barcha ta'lim jarayoni kreditlarda, O'zbekiston hamda MDhning boshqa mamlakatlarida esa akademik soatlarda hisoblanib kelinadi.

ECTS tizimi bo'yicha har bir oliy ta'lim muassasasi kredit tarkibini, har bir modul bo'yicha kreditlar sonini, qolaversa, har bir kurs va umuman, o'qish davrini tamomlash uchun talaba tomonidan to'planishi lozim bo'lgan kreditlarning umumiy miqdorini mustaqil belgilaydi.

Amaldagi o'qitish tartibidan farqli o'laroq, kredit tizimida majburiy fanlardan tashqari tanlov fanlari ham talabani individual dars jadvaliga kiritiladi. Talabalar o'qishdan haydalmaydi yoki kursdan-kursga qoldirilmaydi. Qaysi fan (kurs)dan belgilangan kreditlarni to'play olmasa, faqat o'sha fanning o'zidan qayta imtihon topshiradi, xolos. Oliy ma'lumot to'g'risidagi diplom esa belgilangan kreditlar to'plagandan so'ng beriladi.

ECTS tizimi bo'yicha talabalarining bir yilda to'plashi lozim bo'lgan kredit miqdori 60 ni tashkil etadi. Bir o'quv yili ikki semestrda iborat bo'ladi deb olsak, talaba har semestrda 30 kredit to'plab borishi lozim. Bakalavriat dasturi 3-4 yillik bo'lsa, talaba bakalavr darajasini qo'lga kiritishi uchun jami 180 — 240 kredit, 1-2 yillik magistratura dasturini tugallashi uchun esa, 60 — 120 kredit to'plashi majburiyat hisoblanadi.

Kredit tizimi u yoki bu kursni yoki yaxlitlikda ma'lum bir o'quv dasturini o'zlashtirish uchun zarur o'quv yuklamasi va unga ajratilgan vaqtni aniqlash uchun zarur.

Bir smestr davomida talabalar individual rejasida belgilangan fanlar shu jumladan (a) guruh fanlarini qo'shganda 25 kredit to'plashi kerak.

Talaba 20 dan kam kredit to'plasa, (a) guruh fanlarni 100 % o'zlashtirsa, u keying smestrda o'qish imkoniyatini avtomatik qo'lga kiritadi.

Agar talab 20 dan kam kredit to'plasa, u avtomatik talabalar safidan chiqariladi.

O'z xohishi bilan talaba (a) guruh fanlaridan zarur kreditini to'play olsa, avvalgi kursda qayta o'qishni tiklashi mumkin.

Masalan: fanga 240 soat ajratilgan bo'lsabu fan 4 kreditga to'g'ri keladi.

Kredit modul tizimida fanlar majburiy va tanlov fanlariga bo'linadi. Har bir talaba o'quv rejasida asosida tuzilgan dars jadvaliga kirgan barcha fanlarni o'zlashtirishlari majburiy hisoblanadi. Kredit modul tizimida bir smestr davomida ikki marta oraliq nazorat va smestr yakunidayakuniy nazorat sinovlari o'tkaziladi. Baholash besh baholik tizimda amalga oshiriladi. Talabalar bilimni nazorat qilish o'quv mashg'ulotlarini olib borgan professor o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi. Talabani o'quv jarayoni mobaynidagi har bir fandan o'zlashtirishi ballik tizim asosida butun sonlar bilan baholanadi va yakunda ballar ta'limning kredit-modul tizimi to'g'risidagi nizomning 8-ilovasi asosida besh baholik tizimga konvertatsiya qilinadi.

Smestr davomida topshiriqlar uchun belgilangan muddatlar uzaytirilmaydi, topshiriqlarni qayta topshirish uchun imkoniyat berilmaydi.

Ballar nazorat turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

20 ball: mustaqil ta'lim uchun ajratilgan bo'lib, u fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda kafedera tomonidan amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlaridagi mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarish uchun ajratiladi.

30 ball: fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda, kafedera tomonidan ma'ruza, amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlariga ajratiladi, saralash bali oraliq nazoratning 60 % ini tashkil qiladi.

50 ball: yakuniy nazorat uchun ajratilgan hisoblanadi. Yakuniy nazorat o'quv mashg'ulotlarini lib bormagan professor o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi.

Talaba yakuniy nazoratga qadar oraliq nazorat turini topshirgan bo'lishi kerak.

Fandan 3 yoki undan yuqori baho olgan talaba fanlarni o'zlashtirgan hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha belgilangan kreditga ega bo'ladi.

Oraliq nazorat turini topshirmagan va ushbu oraliq bo'yicha qoniqarsiz bah olgan talaba oraliq nazoratga kiritilmaydi va ushbu fandan akademik qarzdor hisoblanadi.

Talaba quyidagi hollarda akademik qarzdor hisoblanadi

- Talabaning bir smestr davomida toplagan ballari nazoratlarni majburiy topshirilishini hisobga olgan olda 60 % izidan kam bo'lmasligi kerak

- Talabaning yakuniy nazorat bo'yicha to'plagan bali yakuniy nazorat 60 % izidan kam bo'lsa

- Bir smestr davomida bir fanga ajratilgan auditoriya soatlarining 25 % izini va undan ortiq soatlarini sababsiz qoldirgan bo'lsa

Fanlarni o'z vaqtida o'zlashtirish uchun akadem qarzdor talabalarga har smestr yakunida, ta'til davrida mazkur fanni o'qish uchun imkoniyat yaratiladi. Bu jarayon to'lov asosida amalga oshiriladi. Talaba qayta o'zlashtirish uchun to'lov qilishi kerak. talaba o'zlashtirmagan fanini qayta o'qishi va kredit olishi uchun 1 yillik kontrakt summasining 1 yillik o'quv yuklamasiga bo'linmasi hajmida to'lov qilishi kerak.

Kredit modul tizimi talabaning o'rganayotgan sohasini yanada chuqurroq o'rganishga, uni amalda qo'llay olish uchun zarur bilim va tajribaga ega bo'lishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-sonli "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 824-son qarori. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish to'g'risidagi qarori.

3. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017-yil 20-aprelda "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-2909-son qarori.